

Két kötet a gyulafehérvári fejedelmi könyvtár környezetéből.* „Az a meggyőződésünk, hogy az erdélyi, magyarországi és szlovákiai gyűjtemények régi könyvanyagának tervszerű átvizsgálása annyit napfényre hozna mind a fejedelem, mind pedig a kollégium használatában volt kötetekből, amennyi lehetővé tenné a jelenleginél megalapozottabb vélemény alkotását egyrészt az eredeti gyűjtemény, másrészt a későbbi gyarapítások jellegéről.” Jakó Zsigmond fejtette ki e véleményét a Bethlen Gábor alapította gyulafehérvári fejedelmi és kollégiumi könyvtár történetét feltáró tanulmányának¹ zárszavában.

Az elmúlt év szisztematikus kutatómunkája során két olyan kötetre bukkantunk, amelyek vélhetőleg a Bethlen- és Rákóczi-kori gyulafehérvári udvarban voltak, illetve annak könyves műveltségéről árulnak el adatokat.

A Pápai Református Kollégium könyvtárában őrzik Kálvin Intitúciója 1569-es genfi kiadásának egy példányát.² A kötetről először Köntös László adott hírt 1996-ban,³ ám a tanulmány nem kapott széles szakmai nyilvánosságot, így a fejedelmi könyvtárra vonatkozó adatai sem kerültek be a tudományos köztudatba.

Az Intitúciót – a supralibros tanúsága szerint – 1573-ban kötötték míves fatáblás német reneszánsz bőrkötésbe, amelynek első táblájára Luther, a hátsóra Melanchthon portréját nyomták. Az első tulajdonos monogramja L SZ, ami mögött nagy valószínűséggel magyar értelmiségit sejtünk. 1573 körül viszont egyetlen ilyen névbetűvel rendelkező magyarországi diák sem tanult Németország valamely egyetemén.

A supralibrosokban szereplő monogramok feloldásának módszertanát korábbi írásunkban⁴ részleteztük. Eszerint a datált supralibrosokban szereplő névbetűket össze kell vetnünk az illető időpont magyar peregrinusainak jegyzékével, és ha van egyezés, a kötet első tulajdonosa nagy valószínűséggel hazai diák volt, ő vásárolta, kötötte és hozta haza, egyszóval kapcsolta be magyarországi tudományos körforgásba. További kutatásaink során viszont több olyan kötetel találkoztunk, amelyet a kötetelő – Németországban (elsősorban Wittenbergben) tanuló diák – nem saját használatra, hanem ajándékba vásárolt, és ennek megfelelően a táblára nem a saját, hanem a megajándékozott személy monogramját nyomták. Mindössze két példát említettük: A nagyszebeni Brukenthal-könyvtárban őrzik Kálvin Ézsaiás próféta, illetve a kispőféták könyveihez írott kommentárjainak kolligátumát.⁵ A kötet tábláján a következő bejegyzést olvassuk: „Venerabili dno Gregorio Zegeidino pastori fideli Debr[eciniensi]...”, a könyv tábláján pedig G Z / 1559 supralibrost. A dedikációt sajnos részben kivakarták, így az ajándékozó személyét nem ismerjük. Szerencsésebb helyzetben vagyunk annak a Kolozsvári Református Kollégium könyvtárában őrzött Béza-kolligátumnak⁶ az esetében, amelynek ajándékozási

* A kutatást az Emberi Erőforrások Minisztériuma Szegedi Kis István ösztöndíja támogatta.

¹ JAKÓ Zsigmond, *A nagyenyedi Bethlen Kollégium könyvtárának kezdetei és első korszaka = Uő, Írás, könyv, értelmiség*, Bukarest, Kriterion, 1976, 207.

² CALVIN, Jean, *Institutio christianae religionis*, Genevae, Franciscus Perrinus, 1569. A Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei. Jelzete: K III 455.

³ KÖNTÖS László, *Kálvin-irodalom a Pápai Tudományos Gyűjteményekben = Honnan hová? Kálvin-konferencia, Balatonfüred 1995. április 4–6.* szerk. Márkus Mihály, Karasszon István, Bp., Károli Gáspár Református Egyetem, 1996. 124.

⁴ ÖSZ Sándor Előd, *Bibliotheca Calviniana Transylvanica. Kora-újkori Kálvin-kiadások Erdélyben. Frühneuzeitliche Calvin-Ausgaben in Siebenbürgen*, Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2014, 10–11.

⁵ CALVIN, Jean, *Commentarii in Isaiam prophetam*, Genevae, Johannes Crispinus, 1559 + Uő, *Praelectiones in Duodecim Prophetas (quos vocant) minores*, Genevae, Johannes Crispinus, 1559 – Brukenthal Múzeum könyvtára, Nagyszében. Jelzete: V III 611–612.

⁶ BÉZE, Théodore de, *Quaestionum et responsionum christianarum libellus*, [Genevae], Eustathius Vignon, 1584 + Uő, *Quaestionum et responsionum christianarum pars altera*, Genevae, Eus-

felirata épen fennmaradt: „Reverendo, juxta ac conspicuo uiro cum ob doctrinam eximiam, tum piet[a]tem vere Christiana[m], domino Balthasar C. Sima[n]dio Teomystae apud laudatos Carolienses vigillantissimo [!] Michael S. Ovarinus Witeberga rediens observa[n]tiae ac gratitudinis ergo munusculu[m] hoc leuidense donabat, mense 7bri Anno Salvatoris 1598.” A supralibros (BAL SIM / 1598) pedig egyértelműen a megajándékozott nevének (monogramnál terjedelmesebb) rövidítése.

Visszatérve a Pápán őrzött kötethez, az L SZ monogram alighanem itt is inkább a megajándékozottat, mint a kötetet rejt, ám dedikációs bejegyzés hiányában csak találgatásokba bocsátkozhatunk. Úgy érzem viszont, hogy nem haszontalan néhány lehetőség felvillantása. 1573-ban élő és működő hazai értelmiségit kell keresnünk. Az Sz betűvel kezdődő családnév magyarajkú tulajdonosra utal, kizárva ezzel a németajkúakat. A Ladislaus, Laurentius, Lazarus, Leonhardus, Lucas és Ludovicus nem túlságosan gyakori keresztnév, így az ismert, 1573-ban élő, ilyen monogramú értelmiségiek a következők:

1. **Szegedi Lajos**, aki 1525-ben iratkozott be a krakkói egyetemre, 1541 körül Székesfehérváron működött, 1553-ban a bécsi egyetem tanára volt, majd Krasznán (?–1556–?), Désen (?–1564) volt plébános, Kolozsváron (1564–1565) magyar prédikátor, Tordán (1567–1568–?) és Szászvároson (?–1579–?) lelkipásztor. Részt vett a Heltai kiadásában megjelenő Újszövetség-fordítás elkészítésében. Anitritárius meggyőződése 1567-től mutatható ki, 1568-ban a gyulafehérvári hitvita egyik szentháromságtagadó arbitere volt, 1579-ben a Dávid Ferenc-ellenes unitárius körhöz tartozott.⁷

2. **Szegedi Lőrinc**, aki Wittenbergben (1562–1564–?) és valamelyik balti-tenger-parti egyetemen tanult, Békésen (1567–1570–?), Szatmáron (1575–1592–?) és Abaújszántón (?–1594–1596 mh.) volt lelkipásztor. Szatmári szolgálatával egy időben esperes volt. Az 1569-es váradi hitvitán a „háromságosok” táborában vett részt, 1570-ben Békésen a szentháromságtagadókkal disputált.⁸

3. **Szikszai Mező Lukács**, aki Wittenbergben (1558–1561, 1562) tanult, időközben Zürichben, Itáliában és Angliában is megfordult. Itthoni működéséről semmit nem tudunk.⁹

Szikszai Mező Lukácst tartjuk legkevésbé valószínű feloldásnak, ugyanis az ő monogramjában ott kellene lennie az M. betűnek is, az itthoni működését övező homály tovább növeli bizonytalanságunkat.

A kötetben számos széljegyzetet találunk, ám ezek mindegyike tartalmi vonatkozású, és – bár van közöttük szentháromságtannal, illetve pelagianizmussal kapcsolatos is – nem állapítható meg belőlük, hogy az olvasó egyetértett a genfi reformátor tanításával vagy éppen ellenezte azt. Így a margináliák nem segítenek a kérdés eldöntésében.

A küldés évszáma, illetve a kötés talán adhat néhány támpontot. 1573-ban a Németországba igyekvő diákok előtt már köztudott lehetett mind Szegedi Lajos, mind Szegedi Lőrinc „felekezeti” hovatartozása (ekkor talán már beszélhetünk Erdélyben ilyenről). Mindketten jelen voltak az Erdélyi Fejedelemségben zajló Szentháromság-vita két legjelentősebb momentumának egyikén, és nyíltan letették voksukat valamely tábor mellett. Így azt még el tudnánk képzelni, hogy 1573-ban Szegedi Lajosnak valamely famulusa Intitúciót küld. (Ismerünk ugyanis néhány unitárius értelmiségit, aki ebben a korban birtokolta Kálvin főművét.) Azt viszont kevésbé tartjuk valószínűnek, hogy éppen Luther és Melanchthon portréit nyomatta volna rá.

tathius Vignon, 1581 + Uő, *Tractatio de polygamia*, Genevae, Eustathius Vignon, 1573 + Uő, *Tractatio de repudiis et divortiiis*, Genevae, Eustathius Vignon, 1587 – A Kolozsvári Református Kollégium könyvtára a Román Akadémia Kolozsvári Fiókja Könyvtárának őrzésében. Jelzete: R 83154–83156.

⁷ ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, 3. kiadás, Bp., A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977, 584.

⁸ SZABÓ András, *Coetus Hungaricus. A wittenbergi magyar diáktársaság, 1555–1613*, Bp., Balassi, 2017, 349–351.

⁹ *Uo.*, 382–383.

Viszont Szegedi Lőrinc esetében ez sokkal könnyebben elképzelhető, ugyanis református körökben Lutheret mindvégig a „reformáció atyjának” tartották, és leszámítva a felső-magyarországi német–magyar vegyes lakosságú településeken (pl. Kassán) zajló vitákat, valamint a „kriptokálvinista” németajkú lelkészek 16. századvégi vegzálását, a felekezeti képződés e korszakában jelentős ellentétekről nincs tudomásunk. 1573-ban Lőrincünk Békésen vagy Szatmáron működött, egyik település sem tartozik ezen „ütközőzónák” közé, így a Kálvin-kötetre nyomott Luther-portré sem kelthetett felháborodást vagy megbotránkozást.

Szászváros és Gyulafehérvár földrajzi közelsége Szegedi Lajos irányába billentené el a mérleget, ám két ténnyel számolnunk kell. Básta pusztításai éppen Erdélynek ezt a részét érintették leginkább, itt kevés gyűjtemény élte túl a századfordulót. Bethlen fejedelemsége idején pedig nagyon sok partiumi református lelképásztor kapott hivatalt Belső-Erdélyben, akik természetesen könyvtárakat is hoztak magukkal. Az erdélyi történelmi könyvtárakban se szeri se száma, az olyan 16. századi nyomtatványoknak, amelyeket partiumi peregrinusok vásároltak, majd a 17. század első harmadában új tulajdonosaikkal Erdélybe kerültek.

A kötet következő felbukkanása már a gyulafehérvári fejedelmi könyvtárhoz köthető. 1635 januárjában már az udvarban volt, ugyanis valaki – több Kálvin-művel együtt – kölcsönvette a következő szöveg kíséretében:

„A[nn]o 1635 Die 24 Januar[i]i hos libros mutuo accipi ab Ill[ustrissi]mo ac Ex[cellentissi]mo Principe D[omi]no meo: Institut: Jois. calvin:[1], Praelect: in Daniel:, Tract: Theologic: oes, Epistol: ac Respons:, Comm: in Pentateuch:, Harmon: Evangelist:” – [az utolsó öt tétel összekapcsolva és utánaírva] „in fol: g[...].os. Reddidi A[nn]o dicto 3. Juny Albae Juliae.”¹⁰

A bejegyző sajnos adós maradt nevének leírásával. Kiletét illetően csupán találgathatunk. Olyan személyről lehet szó, aki 1635 januárja és júniusa között I. Rákóczi György gyulafehérvári udvarában vagy közelében működött, esetleg bejáratos volt az udvarba. A megszólítás alapján pedig Rákóczinak feltétlen híve volt. Mivel kizárólag teológiai munkákat kölcsönzött, nagy valószínűséggel teológus képzettségű személlyel, lelképásztorral vagy tanárral van dolgunk, de nem zárhatjuk ki a széles műveltségű világi értelmiségieket, udvari tudósokat sem.

A legkézenfekvőbb Geleji Katona István személye lenne, aki 1622-től 1649-ben bekövetkezett haláláig volt udvari lelkész, majd 1633-tól esperes és püspök, a fejedelem hűséges embere.¹¹ Az ő kézírását viszont könyvbejegyzéseiből ismerjük,¹² és egyértelműen kijelenthetjük, hogy nem ő a kölcsönző.

Szóba jöhetnek továbbá a Collegium Academicum professorai: Johann Heinrich Alsted, Johann Heinrich Bisterfeld és Ludwig Philipp Piscator, az iskola két akadémikus rektora, Szigeti Bene Ferenc¹³ és Taracközi Ferenc¹⁴, valamint Bojti Veres Gáspár udvari történetíró és Barsi Mihály könyvtáros. Az említett értemiségiek közül mindeniknek maradt fenn autográfja, ám sajnálatos módon egyikük kézírását sem tudtuk megfeleltetni az idézett bejegyzéssel. (Külön köszönjük Latzkovits Miklós, illetve Bogdándiné Gálfi Emőke segítségét, akik rendelkezésemre bocsátották az említett személyek kézíratairól készült fényképeiket.)

Továbbá három környékbeli esperes, Uzoni Jankó Boldizsár a Hunyad–Zarándi, Dengelegi Bíró Péter az Enyedi, illetve Dési István a Küküllői egyházmegye előjárói – mindhárman akadémia

¹⁰ A szöveg a kötet első táblájának belső oldalán található.

¹¹ ZOVÁNYI 1977, i. m. 213–241.

¹² Fényképes ismertetésüket lásd: OLÁH Róbert, *Idősebb Geleji Katona István könyvei a Teleki-Bolyai Könyvtárban = A Telekiek és kultúra*, szerk. BÁNYAI Réka, Marosvásárhely, Teleki Téka Alapítvány, 2017, 57–90.

¹³ HERPEI János, *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, I. Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*, Bp., Szeged, 1965, 192.

¹⁴ TONK Sándor, *Rozgonyi Varga János önéletrása = Lymps, Művelődésörténeti Tár*, 6(1992), 153.

járt, tudós lelkipásztorok – írásképevel sem egyezik a bejegyzés. Sajnos ennek a kérdésnek a meg lehetősége időigényes – írásminták keresésével járó – vizsgálatát eredmény nélkül kell lezárunk. Csupán remélni tudjuk, hogy a későbbiekben fény derül a kölcsönző kilétére.

A bejegyzésből viszont kiderül – és témánk szempontjából talán ez a legfontosabb –, hogy a gyulafehérvári fejedelmi könyvtár jelentős Kálvin anyaggal rendelkezett. Ott volt az éppen bemutatott *Institúció*-kötet, Kálvin teológiai traktátusainak gyűjteménye, kiadott levelezése, illetve a Mózes öt könyvéhez, Dániel próféta könyvéhez és az evangéliumokhoz írott kommentárja. (A tételek részletes feloldását lásd a cikk végén.) Ez a kis jegyzék viszont nem azt jelzi, hogy csak ennyi Kálvin-munka volt a gyűjteményben, hanem azt, hogy legalább ennyi volt.

Így az összehasonlítás is csak részeredményekhez vezethet. Sajnos nem áll rendelkezésünkre ebből az időszakból erdélyi intézményi könyvtár állományjegyzéke, ezek többnyire a 17. század 60-as éveiből maradtak ránk. A nagyobb partiumi intézmények közül egyedül a Sárospataki Református Kollégium könyvtárának maradt fenn ilyen korai jegyzéke. 1623-ban tíz Kálvin-kiadvány, öt (a Mózes öt könyvéhez, Ézsaiás, Jeremiás, illetve a tizenkét kisp próféta könyvéhez, valamint az evangéliumokhoz írott) kommentár, az *Institúció* és a levélgűjtemény egy-egy, illetve a traktátusok gyűjteményének (*Opuscula omnia*) három példánya volt a bibliotékában.¹⁵ A kettőt összevetve nem kizárt, hogy jegyzékünk a fejedelmi könyvtár minden Kálvin-művét felsorolja.

Kötetünk további sorsát 65 évig homály fedi. 1700-ban bizonyos Miskolczi Mihály tulajdona volt. Róla annyit tudunk, hogy 1687-ben vagy 1688-ban iratkozott be a Gyulafehérvárra menekült Sárospataki Kollégiumba,¹⁶ 1699-ben pedig Vizsolyban volt lelkipásztor.¹⁷ Tőle bizonyos Pap Istvánhoz került, aki 1704-ben Tasnádi István nagyborzsovai (1697–1704–?) lelkésznek¹⁸ ajándékozta. 1713-ban újabb tulajdonos jegyezte be a nevet, ám azt később az olvashatatlanságig átszírozták. 1753-ban pedig Szőnyi Balog Istváné, a dunamelléki Páty lelkipásztoráé (1753–1781)¹⁹ lett. Valószínűleg tőle, vagy örököseitől került Pápará.

A másik kötet a Kárpát-medence keleti szélén, Sepsiszentgyörgyön bukkant elő a Seps Református Egyházmegye könyvtárában. A gyűjteményről meglehetősen keveset tudunk. Az egyházmegye 1858. március 1-én tartott parciális zsinata elhatározta „egy egyházzvidéki könyvtár felállítását”.²⁰ A könyvtár alapítása kapcsolatban lehet Kovásznai Gocz Lajos (1789–1857) bardoci segéd- (1817–1822), majd rendes lelkész (1822–1857)²¹ 1857-ben bekövetkezett halálával, akiről mindeddig csupán feltételezzük, hogy több generációs gyűjtés eredményeképp létrejött családi bibliotékáját a Seps egyházmegyének ajándékozta. A könyvtár szabályzatát 1892-ben dolgozták át és fogadták el. Ekkor a Protestáns Közlöny hasábjain meg is jelent annak teljes szövege. Sajnos a szabályzat nem mond semmit a bibliotéka állományáról, a bevezetőben egyetlen mondat utal annak történeti értékére: „Egyházmegyénk papsága könyvtárunkban oly kincset bir, melylyel[!] méltán

¹⁵ FEKETE Csaba, KULCSÁR György, MONOK István, VARGA András, *Partiumi könyvesházak 1623–1730*, Bp., Szeged, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 1988, 17–18, 20, 24, 35–36.

¹⁶ HÖRCSIK Richárd, *A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617–1777*, Sárospatak, 1998, 131, 133.

¹⁷ UGRAI János, *A Tiszáninnen Református Egyházkerület lelkészei*, Sárospatak, Tiszaújváros, Kézirat, 45.

¹⁸ Lelkészi adattár a Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltárban (I.8.d. – Tiszántúl).

¹⁹ Lelkészi adattár a Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltárban (I.8.d. – Dunamellék).

²⁰ r. l., *Sepsiszentgyörgy*, Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1(1858), 243.

²¹ TÓTH Levente, Háromszék református egyházi elitje a 19. században (1800–1914) = *Elitek Háromszéken a 19–20. században, A politikai, gazdasági, egyházi és kulturális élet szereplői*, szerk. NOVÁK Csaba Zoltán, Csíkszereda, Pro-Print, 2015, 47.

dicsekedhetik.”²² A gyűjtemény tudományos feldolgozása ezidáig nem készült el, anyaga 2013-ig kartondobozokban hevert az esperesi hivatal tetőtéri szobájának padlóján. 2013 májusában Sipos Gáborral polcra tettük. 28 nyomtatványt kitevő 1650 előtti állományát ez év januárjában sikerült részletesen megvizsgálni. (Ennek az állományrésznek a katalógussal ellátott bemutatása hamarosan napvilágot lát a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet egyik tanulmánykötetében.)

E vizsgálat során figyeltünk fel William Whitaker (1548–1595) cambridge-i professzor *Opera theologica*ja két kötetének, 1610-ben Genfben megjelent kiadói kolligátumára.²³

A nyomtatvány 1617-ben kapott kartontáblás pergamenkötést. Első táblájának külső részére a C V B / 1617 supralibrost préselték. Az 1617-ben külföldön tanuló magyarországi diákok névjegyzékével összevetve a supralibros monogramját, az a következőképpen oldható fel: Casparus Veres Bojtinus.

Bojthi Veres Gáspár életrajzát Heltai János közölte a Heidelbergben tanult hazai diákok adattárában. Eszerint 1613-an subscribált Debrecenben, Heidelbergben (1617, 1619–1620) peregrinált, Marosvásárhelyen (1620–1621, 1622–1623) volt rektor, majd rövid ideig Gyulafehérváron (1623–?) tanár. 1625-től a fejedelmi udvarban tevékenykedett requisitorként, udvari történetíróként és diplomataként. 1640-ben még élt.²⁴ Nagy szerepe volt a Collegium Academicum megerősítésében.

Könyvtáráról nem maradt fenn jegyzék. Feltételezzük, hogy magánkönyvtárát az udvarban is használta, és az is megkockáztatható, hogy halála után ez a fejedelmi bibliotékába került. Így jelen kötetről is sejthetjük, hogy a híres – 1658-ban szétszóródott – fejedelmi gyűjteményhez is lehetett köze. Mindezt csupán feltételes módon fogalmazzuk meg, ugyanis a kötet egyetlen bejegyzése sem utal erre. Ellenben olyan posessorjegyet sem találtunk, amely arra utalna, hogy Bojti még életében túladott volna rajta.

A kötetben nincs intenzív használatra utaló nyom, széljegyzet, aláhúzás stb.

A címlapon a következő kivakart és nehezen értelmezhető 17. századi posessorbejegyzést olvashatjuk: „Rupes [...] Steph[...] Anno [...] const[...]”. Sajnos éppen a lényeges részeket, a tulajdonos családnevét és megszerzés évszámát az olvashatatlanságig kivakarták.

Az előzéklapon már csak a 18–19. századok fordulójára keltezhető jelegyzést olvashatunk: „Kovácsnai mpr. Jósef. Nunquam Bella piis nunquam certamina desunt. / Et quo cum certet mens pia semper habet”. Kovácsnai Gocz József, Gocz Gábor lelképásztor fia 1773-ban született Szárazajtán. 1783-tól Székelyudvarhelyen, 1789-től pedig Enyeden tanult. 1794-ben ordinálták. A Fehér vármegyei Hariban (1794–1799), a Hunyad megyei Hosdátan (1799–1801) és a Kis-Küküllő menti Magyarbényén (1801–1836 mh.) szolgált lelképásztorként. 1816-tól haláláig az újonnan alakult Nagyszebeni egyházmegye jegyzője volt.²⁵ Az egyházmegyei könyvtár alapját képező Gocz-gyűjtemény jeletős része az ő szerzeménye.

A fentiekben két olyan újonnan előkerült kötetet ismertettünk, amelyeknek köze volt a gyulafehérvári fejedelmi udvar könyvtárához. Egyikről bizton állíthatjuk, hogy a gyűjteményhez tartozott, sőt további öt társának a címét is megőrizte. A másik csupán az igen hűséges udvari ember, Bojthi Veres Gáspár személyével hozható kapcsolatba. Mind a hét (két példány-szinten, illetve öt jegyzékből) nyomtatvány teológiai munka. Feltűnő, hogy mind Kálvin művei, mind Whitaker írásainak gyűjteményes kötete Genfben jelent meg, és az sem mellékes, hogy a két ismert művet hazai tulajdonosaik Wittenbergben, illetve Heidelbergben vásárolták. Ez azt is jelzi, hogy Kálvin teológiája

²² BENEDEK Árpád, *A sepsii egyházmegyéből* = *Protestáns Közlöny*, 22(1892) 103, 111, 119–121.

²³ WHITAKER William, *Opera theologica. Tomus primus + Tomus alter*, Genevae, Samuel Crispinus, 1610 – USTC 6702957. A Sepsi Református Egyházmegye könyvtára. Jelzete: I/14.

²⁴ HELTAI János, *Adattár a heidelbergi egyetemen 1595–1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról* = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1980, 345–346.

²⁵ KÖBLÖS Zoltán, *Kovácsnai Gocz József családja följegyzései 1773–1836* = *Genealógiai Füzetek*, 10(1912), 14–15. A Hosdát Református Egyházközség Vizsolyi Bibliájának (ma a kolozsvári Protestáns Teológiai könyvtárban őrzik) kéziratos bejegyzései.

wittenbergi közvetítéssel, vagy éppen szűrőkön keresztül érkezett Erdélybe. Whitaker kiadványának sorsa még érdekesebb: A brit teológus e gyűjteményes kötete nem hazájában, hanem Genfben jelent meg, a kiadványt pedig Heidelbergben vásárolta és köttette az értelmiségi pályára készülő debreceni diák. Kettős közvetítéssel (vagy szűrővel?) van tehát dolgunk.

Függeléként közöljük a könyvjegyzéket és az egyes tételek feloldásait. Feloldáskor *A Kárpát-médenice Kora Újkori Könyvtárai* című sorozatot tekintettük mintának: Az első sorban a szerző neve szerepel, zárójelben születési és elhalálozási ideje. A második sorban a nyomtatvány címe, első kiadásának helye és éve, illetve a nyomtatványnak a megfelelő nemzeti, regionális vagy személyi bibliográfiában, illetve az *Universal Short Title Catalog*ban szereplő száma. Utóbbit csak akkor használtuk, hogy ha a megfelelő nemzeti bibliográfia nem elérhető, nem számozott vagy nem találtuk ott meg. A harmadik sorban a mű további kiadásainak helyét, évét, valamint bibliográfiai számát tüntettük fel.

Ao 1635 Die 24 Janu[arii] hos libros mutuo accipi ab III[ustrissi]mo ac Ex[cellentissi]mo Principe D[omi]no meo:

Institut: Jois. Calvin:

Jean Calvin (1509–1564)

Institutio christianae religionis, Genevae, 1569 – BiblCalv 69/1, GLN-808

A Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek könyvtára, jelzete: K III 455.

in fol: g[...]os.

Praelect: in Daniel:

Jean Calvin (1509–1564)

Praelectiones in librum prophetiarum Danielis, Genevae, 1561 – BiblCalv 61/20, GLN-508

További kiadásai: Genevae, 1571 – BiblCalv 71/2, GLN-833; Genevae, 1591 – BiblCalv 91/1, GLN-1041

Tract: Theologic: oes

Jean Calvin (1509–1564)

Tractatus theologici omnes. In libros Senecae De clementia commnetarii, Genevae, 1576

BiblCalv 76/7, GLN-868

További kiadása: Genevae, 1597 – BiblCalv 97/4, GLN-1085

Epistol: ac Respons:

Jean Calvin (1509–1564)

Epistolae et responsa. J. Calvini vita a Theodoro Beza descripta, Genevae, 1575 – BiblCalv 75/1, GLN-852

További kiadása: Genevae, 1576 – BiblCalv 76/1, GLN-859

Comm: in Pentateuch:

Mosis Libri quinque cum commentariis, Genevae, 1563 – BiblCalv 63/16, GLN-636

További kiadásai: Genevae, 1573 – BiblCalv 73/1, GLN-842; Genevae, 1583 – BiblCalv 83/4, GLN-962; Genevae, 1595 – BiblCalv 95/3, GLN-1069

Harmon: Evangelist:

Jean Calvin (1509–1564)

Harmonia ex tribus Euangelistis composita, adiuncto seorsum Iohanne, [Genevae], 1555 – BiblCalv 55/9, GLN-327

További kiadásai: Genevae, 1560 – BiblCalv 60/6, GLN-451; Genevae, 1572 – BiblCalv 72/3, GLN-839; Genevae, 1582 – BiblCalv 82/3, GLN-949; Genevae, 1595 – BiblCalv 95/2, GLN-1068

Reddidi A[nn]o dicto 3. Juny Albae Juliae.

ŐSZ SÁNDOR ELŐD